

bülten

tmmob
makina mühendisleri odası

Nisan 2020, Sayı 262 Ekidir

**Sanayinin Sorunları ve
Analizleri (58)**

**Covid'19:
Kriz ürkütücü,
önlemler yetersiz**

Covid'19: Kriz ürkütücü, önlemler yetersiz

Mustafa SÖNMEZ*

Özet

COVID-19 salgını ile baş edebilmek için uygulanan "eve kapanma" önlemleri tüm dünyada ve Türkiye'de birçok mal ve hizmete talebi hızla düşürünce ekonomide hem talep, hem de arz yönlü önemli bir düşüş yaşanıyor. Bu kanamanın durdurulması, salgının kontrol altına alınma başarısı ile bağlantılı. Birçok ülke ekonomideki bedelini göze alarak "Tam karantina" uyguluyor ve bu yolla, salgının ömrünü kısaltmaya çalışıyor. Aralarında Türkiye'nin de olduğu birçok ülkede ise, özellikle iş yerleri açık tutularak karantinada kararlı bir çizgi izlenmediği için, salgının kontrol süresi uzuyor ve uzadıkça ekonominin eski normaline dönmesinin süresi ve faturası da kabarıyor.

Salgının başladığı ve yükseldiği Mart ve Nisan aylarında kredi kartı harcamaları, ihracat, vergi gelirleri, uçak yolculukları gibi birçok öncü göstergede yüzde 30 ile yüzde 50 arasında değişen sert daralmalar görüldü. Havacılık, turizm, yeme-içme gibi birçok sektörde dehşetli düşüşler gözlemlendi. İçişleri Bakanlığı 300 bine yakın işyerinin faaliyetini durdurdu. Yaklaşık 3 milyon çalışan nüfusun dükkan açması, evden çıkışı yasaklandı. Bunlar, hem tüketimi hem üretimi önemli ölçüde azalttı.

Ekonomik çöküşün ömrü konusundaki kestirimler, ancak salgının ömrü ile ilgili olduğu için ve bu konuda henüz ipuçlarına ulaşamadığı için, gerçek ekonomik faturayı kestirmek de zorlaşıyor. IMF, 2020'de dünya için yüzde 3, Avro alanı için yüzde 7,5 küçülme öngörürken Türkiye için yüzde 5 dolayında bir küçülme tahmini yaptı. Ancak bu tahmin, çok iyimser bulunuyor ve 2020'de Türkiye milli gelirinde yıllık küçülmenin yüzde 15-20'leri bulabileceği tahminleri yapılıyor.

GSYH'nin küçülmesi konusundaki tahminler güç olsa da işsizlik verileri daha yakından izlenebiliyor. 2020 yılına yüzde 14 işsizlik oranı ve 4,5 milyon işsiz stoku ile giren Türkiye, salgın nedeniyle kapatılan işyerlerinden 1,5 milyon kişi, sokağa çıkması yasaklanan yaş grupları üstünden 1,5 milyon ve daralan işyerlerinden ücretsiz izne çıkarılan 2 milyon dolayında işini kaybedenlerle, 10 milyonluk bir işsiz kitesine ulaşmış görünüyor.

Ancak endişe veren konu, bu kitlenin çok azına destek sağlanabiliyor olması, İşsizlik Sigortası Fonu'nun çok azına dokunulabiliyor olması. Sadece İşsizlik Sigortası Fonu ile yeni hayata geçirilen ücretsiz izinlere günlük 39 TL'lik ödemenin yapılması dışında, işini kaybedenlerin ve herhangi bir sosyal devlet korumasından mahrum durumda olanların sayısı oldukça fazla.

Salgının bedelinin daha az olması için kararlı bir tam karantina uygulanması ve merkezi yönetimin ücret düşürmeksizin destek/ödeme yükümlülüğünü üstlenerek ücretli izinli olarak tüm çalışan nüfusun (zorunlu stratejik işyerleri ve üretim alanları dışında) korunması ve işsizlere nakit desteği verilmesi yoluyla toplumun tamamının tam karantinaya tabi tutulması gerekiyor. Bu yapılmadıkça, salgının ömrü uzayacak ve fatura tüm toplum için daha da ağırlaşacaktır.

* İktisatçı-Yazar, Makina Mühendisleri Odası Danışmanı

2019 yılı sonlarına doğru dünyanın gündemine giren COVID-19 virüsü ve onun yarattığı hastalık, dünyayı yeni bir yol ayrımına getiriyor. Çin'den başlayıp tüm dünyaya yayılan virüsün bir salgına ardından pandemiye dönüşmesinde, dünyanın gerçekten bir "küresel köy"e dönüşmüş olması etkili oldu. 1980, özellikle de Berlin Duvarı'nın yıkılışı ile 1990 sonrası dünya kapitalizmi, dünya coğrafyasının tüm hücrelerine yayıldı. Mal ve sermaye akışı dünyanın tüm kılcal damarlarına kadar sızdı. Küresel kapitalizmin etki alanı dışındayse- bir yer kalmadı. Mal ve sermaye akışına kısmen işgücü akışı da eşlik etti; en azından mal üretimi ve sermaye dolaşımını yürütmek üzere daha çok insan gücü, kırdan kente göç dahil olmak üzere- dünyanın işgücü piyasasına çıktı. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre, 7,4 milyar dünya nüfusunun 5,7 milyarı çalışma çağındaki nüfustan oluşuyor ve bunun 3,3 milyarı fiilen çalışıyor. İşte bu akımın sonucudur ki, virüs, bir anda Çin'den G.Kore'ye, İran'a, İtalya'ya, buralardan da tüm Avrupa ve ABD kıtalarına ışık hızıyla yayıldı. Şimdi tüm dünya coğrafyası bu salgının etkisi altında ve aşısı, ilacı henüz bulunmamış bu virüsün aldığı can sayısı hızla artıyor. Bu kadar ağır bir fatura ödemenin arkasında, neoliberal küreselleşmenin sac ayaklarından biri olan sağlığın özelleştirilmesinin vebali büyük. Ticarileştirilip metalaştırılan, kamusal ayağı zayıflatılan sağlık sistemleri, COVID-19 karşısında aciz kalıyor.

Sosyal mesafe ve talep çakılması

COVID-19'un tahribatını azaltmak için önerilebilen en etkili yol, "Sosyal mesafe", yani bulaşma riskinin azaltılması için tecrit, karantina uygulaması. Bunun için öneri, evlere kapanmak. Kapanmak, mal ve sermaye hareketinin ani duruşu, onları yaratan işgücünün ortadan çekilmesi, mal ve hizmeti tüketenlerin taleplerini sert bir fren ile azaltmaları demektir ve yaşandı. 2019'da 87 trilyon dolarlık mal ve hizmet üreten dünya, aniden durdu.

Dış ve iç talebin hem de arz ve tedarik zincirlerinin aynı anda tüm dünyada durması, ilk kez yaşanıyor.

Bu, dünya ekonomisinin yüzde 0,1 küçüldüğü 2009 finansal krizinde bile olmadı. O krizde tüm dünya bu ölçüde sarsılmadı, bazı ülkeler (örneğin Çin) daha hızlı toparlanıp dünya kapitalizminin tamamının suyun yüzüne çıkmasını biraz olsun kolaylaştırdılar.

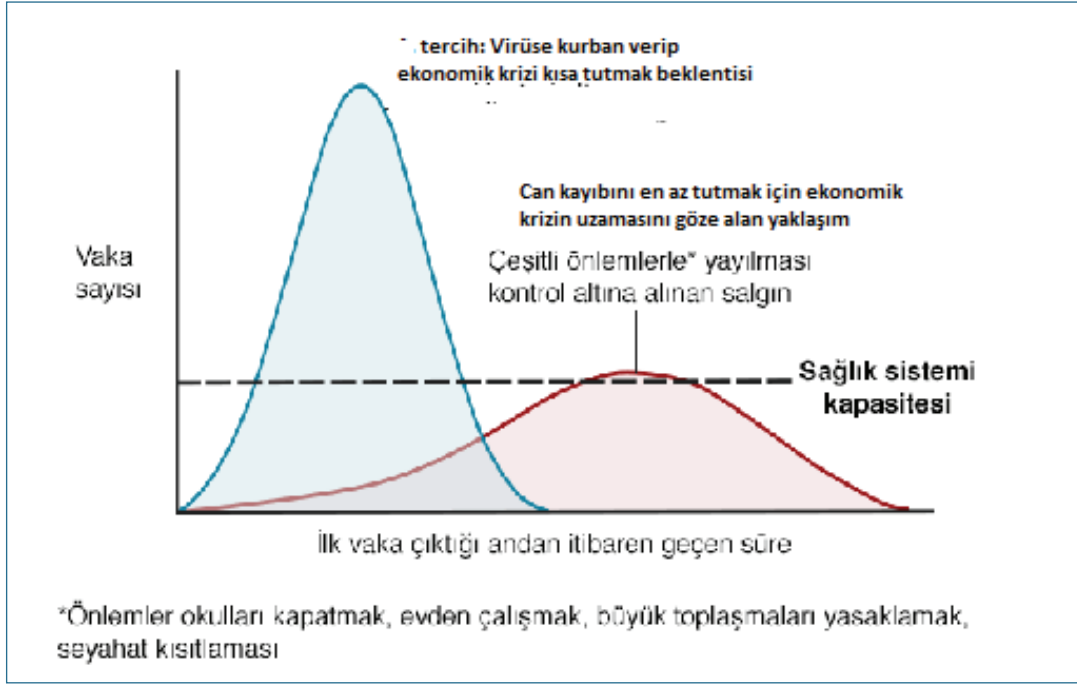
Salgının yol açtığı bu "ani duruşa", ABD dahil hiçbir ülke finansal olarak uzun süre dayanamaz. ABD ve Avro alanı, yani rezerv para sahibi ülkelerin bir süre para ve maliye politikaları ile süreci yönetme şansları daha çok. Diğer orta ve alt gelir grubu ülkeler ise buldukları ekonomik koşulların belirlediği "bağımsızlık gücü" ile orantılı olarak süreci yönetme imkanı ya da imkansızlıklarıyla baş başalar.

Salgının ve krizin süresi

Salgın ne kadar sürer, can ve mal kaybı ne olur, sorusu en popüler soru. Bu konuda yine en popüler cevap, eğrilerle anlatılıyor. Burada iki çan eğrisi var. Birincisi, can kaybını pek önemsemeyen, sağlık sistemi kapasitesini de zorlamayı göze almayan, örtülü bir biçimde "Ölen ölür kalan sağlar bizimdir" diyen anlayış. Bu tercih, verilecek ne kadar kurban varsa onu verip ekonomide bir an önce yeniden normale dönmeyi umuyor. İkinci yol, can kaybını önemsiyor, sağlık sisteminin çökmemesi için didiniyor, bunun için sosyal mesafeyi önemsiyor, o nedenle, uzun zaman alsa da, eve kapanmayı, tam karantınayı öneriyor. Bu, ekonomik olarak resesyonun uzamasını göze alma tercihi aynı zamanda.

Kuşkusuz, pratikte ülkeler, bu iki tercihten katıksız biçimde birine yönelmiyorlar. Bu iki ana tercihin birçok karışımı, eldeki imkanlara, alınan sonuçlara, halkın tepkilerine göre deniyor. Örneğin İngiltere, başlangıçta, "sürü bağımsızlığı" denen, virüse meydan okuyan birinci tercihin katı uygulayıcısı olarak ortaya çıktı ama acı sonuçları görünce bu karardan hızla geri dönüş yaptı.

Başvurulacak iki yoldan, ilki çok katı ve insanlık düşmanı, ikincisinin de ekonomik bedeli uzadıkça, ağır olduğu ortada. Eğilim, bunun çok uzama-

Grafik 1. İki Seçenek: Salgını Zamana Yayararak Ekonomik Kaybı Göze Almak ya da Tersini

Kaynak: Carl T. Bergstrom, University of Washington. Esther Kim. BBC

ması için mümkün olanı yapmak. Örneğin ABD, ekonomik resesyonun ömrünü uzatmamak için kesenin ağzını açtı ama, sağlık önlemlerini çok fazla artırmayabilir de. ABD Başkanı Trump, bunun ilk sinyalini verdi ve "Çarenin sorunun kendisinden daha kötü olmasına izin vermeyeceklerini" Twitter'dan yazdı. Yine de bu, ABD'deki bu seçim yılında söylendiği kadar kolay olmayabilir, çünkü başa geleni çeken sonuçta, "seçmen", yani halk. Politikacı, seçmeni göz ardı eden tercihleri kolay göze alamaz. Alırsa da bedel ödemeyi de göze almak zorunda.

Devrileni doğrultmak

COVID-19, tüm dünya için ne zaman tehdit oluktan çıkacak, bunu bilmiyoruz. Herkesin sağlığına kavuşması için, mümkün olan en kısa zamanda demek gerek. Bu dileği küresel kapitalist sistem de paylaşır ama insani nedenlerden değil, duran kâr oranları ve sermaye birikimi çarkını yeniden döndürecek işgücü, emeği ve tüketimi ile hayata

dönsün diye. Acaba hayat 2019 sonu, yani virüsün sahne almasından öncesine dönecek mi?

Bugün için küresel kapitalist sistemin gösterdiği öncelikli çaba, eğilim (ihtimal), devrilen küresel kapitalizm treninin katarlarını yeniden raylara koymak ve bu paradigma ile devam etmek üzerine kurulu. ABD'den başlamak üzere, tüm ülkeler bunun için bir teşvik (stimulus) paketi uygulamaya soktu, muhtemelen yenilerini de güçleri oranında sokacaklar. Genişlemeci para ve maliye politikalarından oluşan bu paketler, içinde, önceki krizlere uygulandıktan farklı olarak, daha çok kamusal harcama önlemlerini içeriyor. Çoğunda, daha önce pek başvurulmayan "Helikopter para", yani ücretli, işsiz, yoksul sınıflara karşılıksız para transferi önlemi de var.

Merkez ve çevre ülkelerin kurtarma paketleri hem nicelik hem nitelik olarak farklılık gösteriyor. Bazıları, belki de ülkelere bu krize karşı biraz daha dayanma gücü verecek, bazılarının-Türkiye gibi-paketleri ise çok göstermelik.

Küresel kapitalizmi su üstünde tutmak için alınan önlemler, her ülkenin devleti tarafından alınıyor çoğunlukla, yanı sıra, Avro alanında ECB, Avrupa Merkez Bankası, topluluk için önlemler geliştirme-ye çalışıyor. IMF ise 1 trilyon dolarlık kredi ile itfai-ye ekibinde yerini aldığı duyurdu.

Mali Destekler

IMF, "Mali İzleme Raporu'nun Nisan 2020 sayısını " COVID-19 Pandemisi Destek Politikaları" başlı-ğıyla yayımladı.

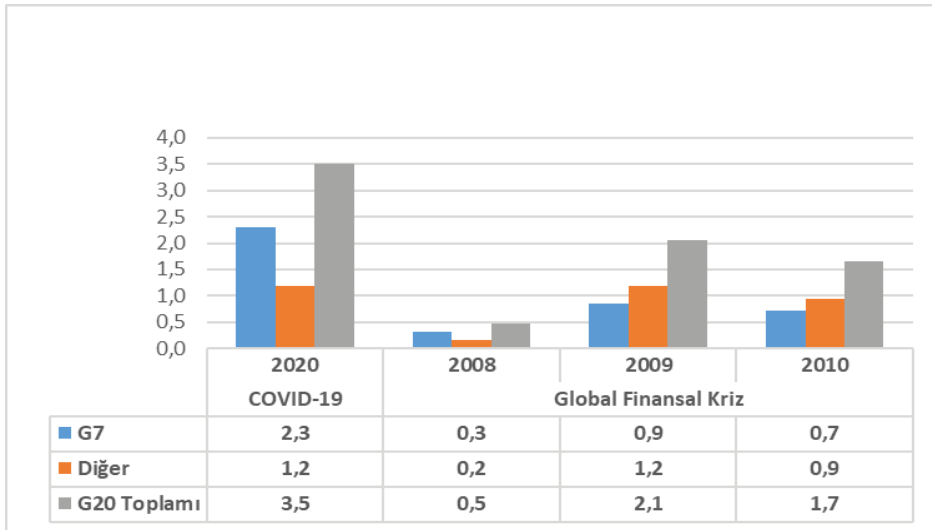
Salgının maliye politikası eylemlerine olan ihtiya-çı benzeri görülmemiş bir seviyeye yükselttiğine dikkat çekilen raporda, salgının insani maliyetinin endişe verici bir düzeyde arttığı, üretim ve kamu finansmanı üzerindeki etkisinin ağır olacağını öngörüldüğü aktarıldı. Raporda, " COVID-19 sal-gını ile bunun finansal ve ekonomik sonuçları, mali açıklar ve kamu borç oranlarında önceki tah-minlere göre önemli bir artışa neden olacaktır." değerlendirilmesine bulunuldu.

IMF raporu, Türkiye'nin de dahil olduğu G20 ül-kelerinin açıkladığı mali teşviklerin tutarının G20 GSYH'sini yüzde 3,5'ini bulduğuna dikkat çeker-

ken bunun 2,3 puanının gelişmiş 7 ülkeye ait ol-duğu vurgulandı. Rapor, 2008-2009 krizinde bu teşviklerin 3 yıla yayıldığını ve büyüklüğünün bu-günkünden geride olduğunu da belirtiyor.

Üretim düştükçe gelirin daha da keskin bir şekilde düşeceğine vurgu yapılan IMF raporunda, şunlar kaydedildi: "İnsanları ve şirketleri desteklemek için gerekli sağlık giderleriyle vergi ve harcama önlemlerinin doğrudan mali bedeli de olacaktır. Bunun halihazırda küresel olarak 3,3 trilyon dolar olduğu tahmin ediliyor. Ayrıca, kamu sektörü kre-dileri ve sermaye takviyesi (1,8 trilyon dolar) ile teminatlar ve diğer şartlara bağlı yükümlülükler (2,7 trilyon dolar) finansal ve finansal olmayan te-şebbüsleri desteklese de mali risk yaratıyor. Bu zamana kadar alınan politika tedbirlerine dayana-rak, mali dengelerin 2020'de neredeyse tüm ülke-lerde kötüleşmesi bekleniyor."

ABD'nin Fed aracılığıyla uyguladığı genişlemeci para politikaları yaşanan paniği pek yatıştırmaz-ken 2 trilyon dolarlık mali genişleme, heyecan yarattı ve borsa düşüşleri yavaşladı. Trump'ın bu paketinde düşük gelirli Amerikalıya bir süre için

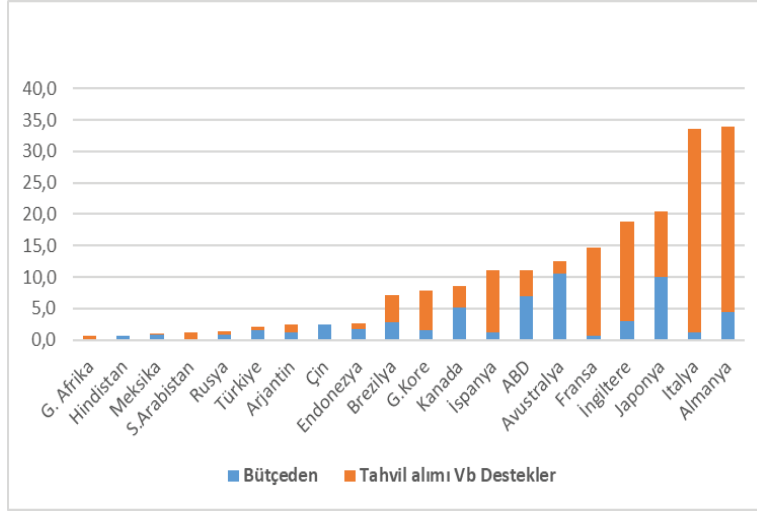

Grafik 2. 2008-9 Krizi ve 2020'de Mali Teşvikler (GSYH'ya Göre)

Kaynak: IMF, Fiscal Report, April 2020

ayda 1200 dolar vermek de var. ABD'nin dolar basarak likiditeyi olağanüstü artırması, ABD kökenli firma ve bankaların batışını önlemeye dönük ve

bu likiditenin ABD içinde kalması bekleniyor. Bu anlamda ABD'nin kendisini bir "finansal çit" ile korumaya aldığı ifade ediliyor.

Grafik 3. G20'de Mali Genişleme, GSYH'ya Göre (%)

Tablo 1. G20 Ülkelerinin Mali Teşvikleri (GSYH'ye göre %)

	Bütçeden %	Tahvil alımı vb. destekler	Toplam %
Almanya	4,4	29,6	34
İtalya	1,2	32,4	33,6
Japonya	10	10,4	20,5
İngiltere	3,1	15,7	18,8
Fransa	0,7	13,9	14,6
Avustralya	10,6	1,9	12,5
ABD	6,9	4,2	11,1
İspanya	1,2	9,8	11
Kanada	5,2	3,3	8,5
G.Kore	1,5	6,4	7,9
Brezilya	2,9	4,2	7,1
Endonezya	1,8	0,9	2,7
Çin	2,5	0	2,5
Arjantin	1,2	1,2	2,4
Türkiye	1,6	0,5	2,2
Rusya	0,9	0,6	1,4
S.Arabistan	0	1,2	1,2
Meksika	0,8	0,3	1,1
Hindistan	0,7	0	0,7
G. Afrika	0	0,6	0,6

Kaynak: IMF, Fiscal Report, April 2020

Avrupa'nın da gerektiğinde ABD ile paslaşarak dolar likiditesi ihtiyacını karşılayabilmesi bekleniyor. ABD, AB, İngiltere, Japonya gibi ülkeler genişlemeci para ve maliye politikalarını uygulama gücüne sahipken, bu konuda sırt sırta vermeye yatkın iken, çevre ekonomilerin durumu kırılganlık derecelerine ve bu merkezler ile olan ilişkilerine göre şekillenecek. Ama sonuçta, bu tufanda merkezden hem destek hem para çekmede en dezavantajlı olanların Türkiye, Arjantin, G.Afrika, kısmen de Hindistan olduğundan söz edilebilir.

IMF raporuna göre, mali genişleme konusunda kaynak aktarmada, milli gelirine göre ilk sırayı Almanya alırken, zayıflamış ekonomisine rağmen salgından büyük yara alan İtalya, milli gelirin üçte birinden çoğunu teşvik paketine koydu. Türkiye ise açıkladığı 100 milyar TL'lik (15 milyar dolar) paketiyle milli gelirinin yüzde 2'sini destek paketine koyarak, desteği en az ülkeler arasında yer aldı.

Devlet sahnede

COVID-19 tufanı karşısında, küresel kapitalizmin tüm bileşenlerinin yaptıklarından elde olan, devletlerin genişlemeci para ve maliye politikaları uygulamaları. Bunlardan özellikle kamu harcamaları içeren devasa maliye önlemleri, hepsinin bütçe açığını büyütecek. Bunlardan bazılarının bütçe açığı zaten dikkat çekici boyutta. 2019'da bütçe açığının milli gelire oranı ABD'de yüzde 5,8'i bulmuşken, Trump bunun yüzde 15'lere kadar çıkmasını göze almış gibi. Avro alanının 2019'da bütçe açığı/GSYH oranı yüzde 1'in altındaydı, ama 2020'de yüzde 7,5 gibi sert bir yükseliş gösterecek. 2019'da Almanya bütçesi milli gelirine göre yüzde 1,4 fazla vermişti ama Merkel, artık milli gelirinin yüzde 5,5'ine ulaşan açık bütçeyle kriz yönetmeyi göze almış durumda. Türkiye'nin aralarında yer aldığı yükselen çevre ülkelerinde de bütçe açığı/GSYH oranı katlanacak ve yüzde 4,8'den yüzde 9'un üzerine çıkacak. Özellikle Çin'in açığı sert artış gösterecek. Türkiye için öngörülen de yüzde 7,5'dan az değil.

Tablo 2. Kamu Açığı ve Borç Stokunda Beklenen Yükler

	Kamu açığı/GSYH,%		Kamu Borç/GSYH;%	
	2019	2020	2019	2020
Dünya	-3,7	-9,9	83,3	96,4
Merkez Ülkeler	-3,0	-10,7	105,2	122,4
ABD	-5,8	-15,4	113,3	131,8
Avro Alanı	-0,7	-7,5	84,1	97,4
Almanya	1,4	-5,5	59,8	68,7
Japonya	-2,8	-7,1	237,4	251,9
İngiltere	-2,1	-8,3	85,4	95,7
Yükselen Çevre	-4,8	-9,1	53,2	62,0
Çin HC	-6,4	-11,2	54,4	64,9
Rusya	1,9	-4,8	14,0	17,9
Türkiye	-5,3	-7,5	33,1	39,3
Brezilya	-6,0	-9,3	89,5	98,2

Kaynak: IMF

Açıkların finansmanı için devletler daha çok borçlanmaya gidecek ve Merkez ülkelerin 2008-2009'dan kalan kamu borç yükleri daha da ağırlaşacak. IMF'ye göre, 2020 yılında kamu borç yükünün miktarı merkez ülkelerin toplamı için 2019'daki düzeyini 17 puan aşarak milli gelirinin yüzde 122'sini bulacak.

Ekonomik küçülme ne kadar olacak?

Tüm yönetimler, piyasacı anlayışla koronavirüs salgınının yönetilemeyeceğinden, devlet müdahalesinin, bütçe açıkları vererek, para basmayı göze alarak, hatta kamulaştırmalara giderek kullanılmasının gerekliliğinde mutabıklar. Üstelik bu "zoraki sosyalizm", anti-kapitalist, örgütlü bir sol muhalefetin ciddi bir basıncı olmadan, gerçekleşiyor.

Yine de merak edilen soru şu: İşe yarayacak mı? Çünkü virüsün tahribatının nerede sona ereceği ve yeniden bir tehlike olup olmayacağı da bilinmiyor. Bu bilinmezlik içinde devletler ezberlerini

bozmuyor, batmasınlar diye şirketlere bankalara para basarak, bütçeden aktararak, borçlanarak kaynak enjekte ediyorlar.

Eğer, bu önlemler (yeni paketler açılarak da) biraz işe yararsa, umulan, kopan küresel birikim zincirinin onarımı ve dünyanın Aralık 2019 öncesine ağır yaralarla geri dönmesi. Ama zor. Yaraların sarılması da uzun zaman alır. Salgın ilk uç verdiğinde dünya ekonomisi ve tek tek ülkelerin büyümesi ile ilgili tahminler, neredeyse haftada bir revizyona uğradı. OECD Mart başında dünya ekonomisinin 2019'daki yüzde 2,9 büyümesinin 2020 için yüzde 2,4'e düşeceğini belirtmişti. O tahmin hızlı bir şekilde kadük oldu. Büyük bankaların ortak kuruluşu IIF, tahminini yüzde -1.5 küçülmeye çekti. Ama bu da dayanıksız çıktı. En son 2020 Nisan ortasında IMF, 2020 küresel GSYH beklentisini yüzde 3,3 büyümeden yüzde 3 daralmaya çekti.

IMF, Nisan 2020 tarihli "Küresel Ekonomik Görünüm" raporunda 2020'de küresel ekonominin 2008'deki finansal krizden daha kötü biçimde, yüzde 3'lük sert daralma kaydetmesini beklediklerini bildirdi. Raporda, "Salgını çevrelemek için efektif politikalara ve çok taraflı işbirliklerine ihtiyaç var, Baz senaryoda yılın ikinci yarısında salgı-

nın etkilerinin azalacağı varsayımı ve ekonominin normalleşmesiyle 2021'de küresel ekonomi yüzde 5,8 büyüyebilir." dendi.

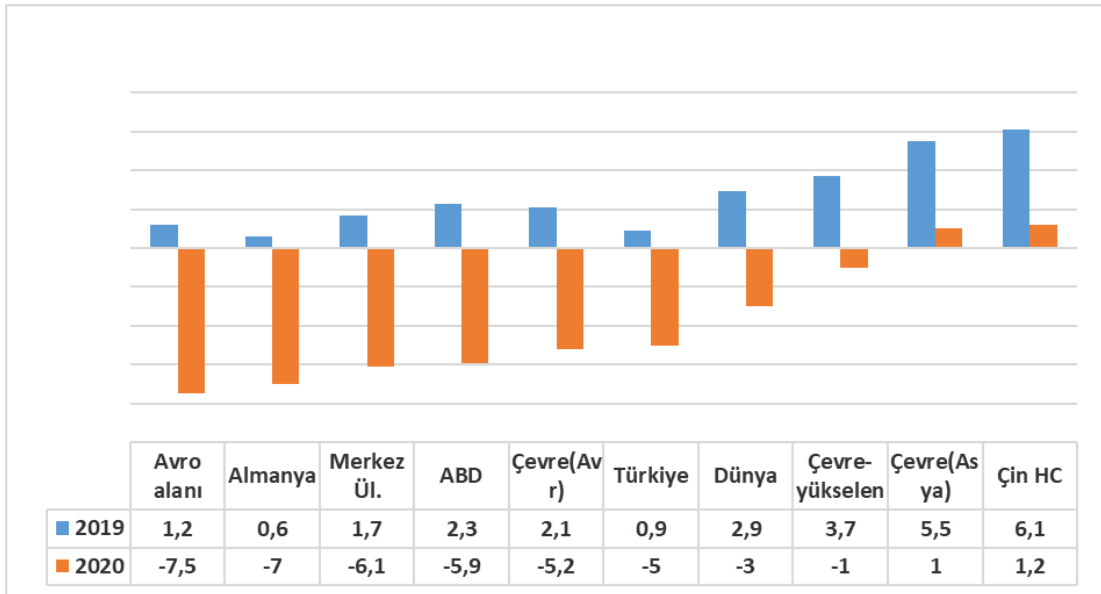
Raporda her ne kadar sert aşağı yönlü revizyonlar olsa da risklerin hala aşağı yönlü olduğu vurgulandı, salgının tahmin edilenden daha uzun süreli olabileceği hatırlatıldı.

2020 yılı gelişmiş ülke ekonomileri için büyüme tahmini yüzde eksi 6,1'e indirilirken ABD büyüme tahmini yüzde 2'den yüzde eksi 5,9'a, Euro Bölgesi tahmini yüzde 1,3'ten yüzde eksi 7,5'e düşürüldü.

Almanya'nın GSYH tahmini yüzde eksi 7, Fransa'nın tahmini yüzde eksi 7,2, İtalya'nın tahmini eksi 9,1 oldu. İngiltere için 2020 büyüme tahmini yüzde 1,4'ten yüzde eksi 6,5'e düşürüldü.

Raporda gelişen ülke ekonomileri için 2020 tahmini yüzde eksi 1'e çekilirken 2021 tahmini yüzde 6,6 oldu. Çin'in 2020 büyüme tahmini yüzde 1,2'ye düşürüldü, 2021 tahmini yüzde 9,2 oldu.

Kuruma göre gelişen Asya 2020'de yüzde 1 ile tek büyüyen ekonomi olacak, gelişen Avrupa ekonomileri için 2020 reel GSYH tahmini eksi 5,2, Rusya tahmini eksi 5,5 olarak açıklandı.

Grafik 4. Covid'19: IMF'ye Göre Krizin 2020 Küçülme Tahminleri (%)

“Ekonomik Kalkan” paketi

ABD ve birçok AB ülkesi ilk açıklamalarında ne miktarda parasal genişleme yapacaklarını ve Korona krizine ne kadar bütçe ayırdıklarını açıkça ilan ettiler. Türkiye’de ise çeşitli kurumlarca her biri ayrı zamanda açıklanan ve parasal unsuru olan önlemler “Ekonomik Kalkan Paketi” olarak açıklandı.

“İstikrar Kalkanı” paketinde” 100 Milyar TL olarak açıklanan tutara 1 ay erkene çekilen emekli ikramiyelerinden, tahsilatı ertelenen vergilere kadar birçok kalem dahil edildi. Dolayısıyla paketin, çalışanlara ve iş dünyasına doğrudan nakdi katkısı, açıklanan tutarın dörtte birinden daha az. Açıklanan paketin detayları belli olmadığı gibi devamında açıklanan başka önlemlerin yol açacağı parasal genişlemenin toplam miktarını ve bütçeden ilave harcanacak tutarı yaklaşık olarak bile hesaplamak mümkün değil. Böyle olunca tabii ki ortaya çıkacak paranın nasıl risklere yol açacağı da belirsiz. Bu tür şeffaf olmayan bir yaklaşım, vatandaşa yükleyeceği yüklerin yanı sıra piyasalarda belirsizliği artırıp risk primini artıracı özelliğe sahip.

Kararı alan kurum	Önlem	Yaratacağı etki	Miktar veya bütçeye olan etkisi	Bitiş Süresi
TCMB	API Portföyü Doğrudan alım limiti artışı	Parasal Genişleme	Belli değil / (%5’lik sınır 3 Nisanda aşıldı.)	Belli değil
TCMB	İşsizlik Sigorta Fonundan dolayı tahvil geri alımı	Parasal Genişleme	Belli değil (İSF Tahvil miktar yaklaşık 121 Milyar)	Belli değil
AÇŞH Bakanlığı	Kısa çalışma ödeneğinin devreye alınması	İşsizlik fonu gider artışı	Belli değil	Süresiz
TCMB	VDMK ve ITMK teminata kabul etme imkanı	Parasal Genişleme	Belli değil (mevcut ihraç küçük,yeni ihraçlar mümkün)	Belli değil
HMB ve AÇSH Bakanlığı	Belli sektörlerde muhtasar,KDV,SGK ertelemeleri	Bütçe ve SGK alacak erteleme	53 Milyar erteleme yaklaşık 3 Milyar TL ek faiz maliyeti	6 ay
TCMB	TL cinsi %8,25 ile 360 gün vade ihraç atç,ıya kredi imkanı	Parasal Genişleme	60 Milyar TL	Belli değil
TCMB	91 gün %8,25 ile API ihaleleri açılacak olması	DİBS Teminatl borç verme	hedefli likidite imkanı , mevcut limitin artacağı açıklandı.	Belli değil
TCMB	Kredi büyüme hedefini tutturana bankalara 500 bp ZK indirimi	Parasal Genişleme	5,1 Milyar Dolar	Süresiz
TCMB	Bankalarla 1 yıl vadeli %8,75 ile swap imkanı	Döviz teminatl borç verme	hedefli likidite imkanı , mevcut limitin artacağı açıklandı.	Belli değil
HMB ve KGF	Kredi Garantisi F. limitinin 25 Milyardan 50 Milyara çıkması	Şüpheli alacak garantisiz/ kredi genişleme	25 Milyar TL/ (350 Milyar TL ek kredi genişleme imkanı)	Süresiz
TCMB	Reeskont kredileri geri ödemelerine 90 gün erteleme	TCMB döviz alacak erteleme	7,6 Milyar Dolar	30 Haziran
HMB ve AÇSH Bakanlığı	En düşük emekli maaşı 1.500 TL+ erken ikramiye ödemesi	Merkezi bütçe gider artışı	2-5 Milyar TL arası (tahmin)	Süresiz
HMB VE Sağlık Bakanlığı	Sağlık personeline ek ödeme	Merkezi bütçe gider artışı	4,5 Milyar TL	Tek seferlik
TCMB	Bankalarla 6 ay vadeli %8,50 ile swap imkanı	Teminatl borç verme	hedefli likidite imkanı , mevcut limitin artacağı açıklandı.	Belli değil
AÇSH Bakanlığı	İhtiyaç sahibi ailelere yardım artışı	Merkezi bütçe gider artışı	2 Milyar TL	Süresiz
HMB	Belediye payı kesintisinden 3 ay için vazgeçme	Merkezi bütçe gider artışı	2,2 Milyar TL	Tek seferlik
TCMB	TCMB "Büyük Yeterli" kampanyasına başış	Parasal Genişleme	100 Milyon TL	Tek seferlik

Kaynak: Kerim Rota, <https://www.paraanaliz.com/2020/yazarlar/kerim-rota-yazdi-con-ahmet-tahvil-piyasasina-transfer-oluyor-45472/>

Önlemler için öngörülen 100 milyar TL’lik fon, ağırlıklı Merkezi bütçeden ve İşsizlik Fonu’ndan karşılanacak. TCMB, ihtiyatı akçesi 2019’da harlandı ve bitti. Açıklanan herhangi bir tasarruf tedbiri de yok. O zaman Merkezi Bütçe’ye ve İşsizlik Fonu’na TCMB’nin parasal genişleme ile para aktarmasından (para basma) başka yol yok. TCMB Hazine’ye doğrudan para vermeyecek ancak Hazine borçlanmasını bankalar aracılığıyla sınırsız şekilde finanse edecek.

TCMB 3 aylık yüzde 8,25 faizle teminata tahvil veren bankalara kaynak sağlıyor. 131 milyar TL varlığı olan ve tamamına yakını devlet tahviline yatıran İşsizlik Fonu da dolaylı olarak TCMB’ye, tahvillerini sınırlama olmadan, satabilecek. Ayrıca TCMB, ikinci piyasada alacağı tahvillerin miktarını da bilançosunun yüzde 5’inin üzerine şimdiden çıkardı ve daha da arttıracak. Bankaların kredilerini paketleyip TCMB’ye teminat olarak vermelerinin de önü açıldı.

TCMB bu 5 kanaldan Hazine’ye, İşsizlik Fonu’na ve bankalara Türk Lirası sağlayacak. Bu kanalların üçü ilk kez hayata geçecek. Toplam tutarın ne olacağı hakkında henüz piyasanın bir fikri yok. İşler düzeldiğinde basılan paranın nasıl geri çekileceği de oldukça büyük bir soru işareti.

Türkiye'de Küçülme

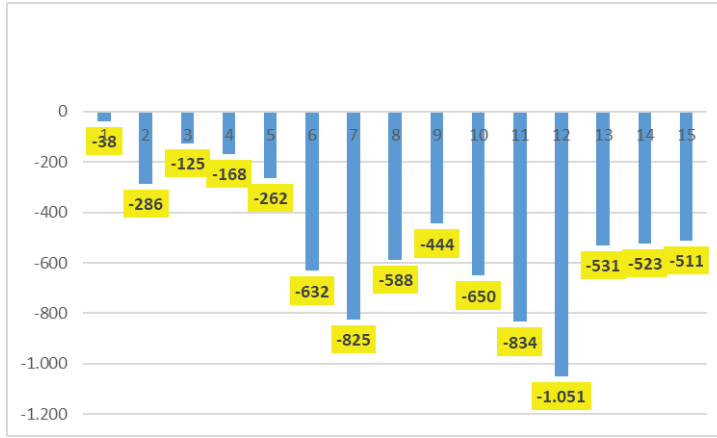
2019 yılını zaten yüzde 0,9 gibi çok düşük bir büyüme ile kapamış Türkiye ekonomisinin yeniden toparlanmayı umarken COVID-19 ile sert bir çöküş yaşaması, 2020'nin nasıl bir sayı ile biteceği tahminlerini de artırdı. IMF, son raporunda bunu yüzde eksi 5 küçülme olarak açıkladı.

Pandeminin ekonomiyi hızla durdurması, birçok sektörde işyerlerinin kapatılması, bazı yaş gruplarına sokağa çıkma yasağı konması sonucu sert düşüş gösteren iç talep ekonomiyi durdururken, yabancıların da hızla çıkışlarına tanık olunuyor.

Risklerin yükselmesi ve küresel turbülansın artmasıyla borsadaki yabancı yatırımcıların her hafta ortalama 500 milyon dolarlık çıkışlarıyla, Türkiye ekonomisi daha da sarsılıyor.

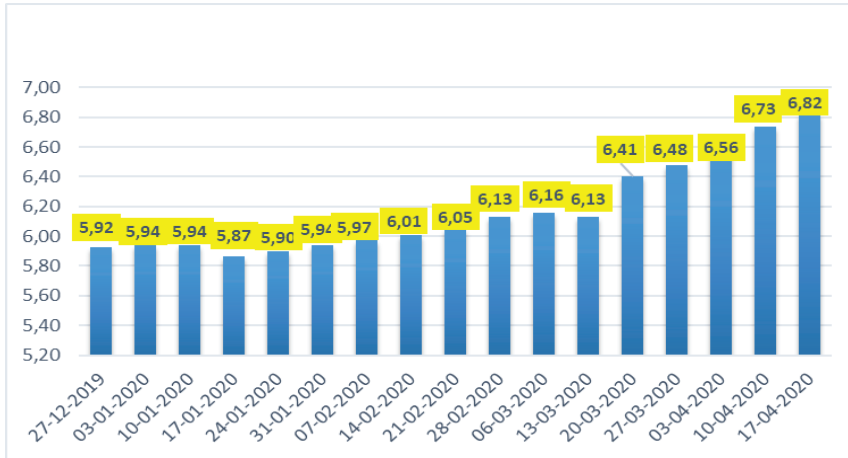
Ocak başından itibaren hisse senedi ve devlet kağıtlarından çıkmaya başlayan yabancılar, özellikle Şubat'ın ikinci yarısı ve Mart ayında hızla çıktılar ve 2020'nin ilk 15 haftasında yabancı çıkışları 7,5 milyar dolara yaklaştı.

Yabancı çıkışlarının da etkisiyle döviz, paniğin arttığı koşullarda yukarı yönlü seyretti ve 16 Nisan'da 6,95 TL'ye kadar yükseldi. Döviz baskı-

Grafik 5. Yabancı Yatırımcıların Çıkışları: 2020, 15 Haftada 7,5 Milyar \$

Kaynak: TCMB veri tabanı

Grafik 6. Dolar/TL: 2020, Haftalık Ortamalar

Kaynak: TCMB veri tabanı

lama konusunda Merkez Bankası'nın bir süredir uyguladığı kamu bankaları üstünden rezerv dövizini piyasaya verme yolunun terk edildiğini öne sürmek kolay değil.

TCMB brüt rezervi 10 Nisan'da önceki haftaya göre 0,7 milyar \$ azalarak 88,9 milyar \$, net uluslararası rezervler ise 0,8 milyar \$ azalarak 26,3 milyar \$ oldu.

Bu arada tasarrufların dövize yönelmesi eğilimi de azalmadı, arttı. 6 Mart itibariyle, tasarruf sahiplerinin (Yurtiçi yerleşikler) döviz mevduatı 4 haftada 7,6 milyar \$ azaldıktan sonra 10 Nisan haftasında önceki haftaya göre 1 milyar \$ artarak 195,1 milyar \$ oldu.

Yabancı çıkışları ve TL'nin önlenemeyen değer kaybı, Türkiye'nin dış yükümlülüklerini karşılama-

da elini iyice zayıflatıyor. İhracatın hızla azalması, turizmin 2020 için umut vermemesi, hem milli gelirde hem de döviz dengesinde önemli kayıplara yol açacak.

Salgından en az zararı görmek için, tam karantina yerine, yarım-yamalak bir "evde kal" yaklaşımı, ekonomiye daha çok kan kaybettiriyor ve salgın tehlikesinin ne zaman kontrol altına alınacağını da belirsizleştiriyor. Bu durum, 2020 küçülmesinin nerede kalacağını da belirsizleştiriyor. IMF, yüzde 5 dolayında bir küçülme ile en iyimser tahmini yaptı. IMF'ye göre, 2019 yılında yüzde 0,9 büyüyen Türkiye'nin bu yılki GSYH tahmini yüzde eksi 5, 2021 tahmini yüzde 5 oldu. Yani IMF, tüm dünya için olduğu gibi, Türkiye için de bir "V" tipi kriz öngörüyor.

Tablo 3. Banka ve Kredi Kartı Harcamalarında Değişim. Milyar TL (%)

	06-03-2020	10-04-2020	Değ.%
TOPLAM (Milyar TL)-	20,7	13,5	-34,7
Market ve Alışveriş Merkezleri	3,7	4,2	13,3
İnternet Üzerinden Alışverişler	3,9	3,6	-8,3
Çeşitli Gıda	1,4	1,3	-9,5
-Elektronik Eşya, Bilgisayar	1,1	1,1	2,0
Hizmet Sektörleri	1,4	1,0	-33,8
Telefonla Yapılan Alışverişler	1,1	0,8	-27,7
Benzin ve Yakıt İstasyonları	1,2	0,7	-41,5
Sigorta	0,9	0,7	-29,2
Yapı Malzemeleri, Hırdavat,	0,8	0,6	-28,0
Kamu/Vergi ödemeleri	1,6	0,5	-72,2
Araç Kiralama-Satış/Servis/	0,7	0,5	-35,4
Diğer	0,6	0,4	-26,3
Sağlık Ürünleri/	0,9	0,4	-51,5
Giyim ve Aksesuar	1,5	0,4	-72,5
Mobilya ve Dekorasyon	0,7	0,3	-48,8
Telekomünikasyon	0,4	0,3	-18,4
Eğitim / Kırtasiye / Ofis	0,6	0,3	-54,7

Kaynak: TCMB

IMF'nin 2020 ve 2021 yılı tüketici fiyatları tahmini yüzde 12 oldu, 2020 işsizlik tahmini yüzde 17,2, 2021 tahmini de yüzde 15,6 olarak öngörüldü.

IMF tahmini pek ikna edici görünmez iken özellikle içerideki hizmet sektörü çöküşü ve talep çakılması, küçülmenin yüzde 20'lere varabileceği tahminlerini çoğaltıyor. Bu konuda en öncü gösterge olarak kullanılan banka ve kredi kartları ile yapılan haftalık harcamalar, sadece Mart ayının ilk haftası ile Nisan ayı ilk haftası arasında harcamaların yüzde 35 azaldığını ortaya koydu.

Mart ayının ilk haftasında kartlı alışveriş 20 milyar TL'nin üstünde iken Nisan ayının ilk haftasında 13 milyar TL dolayına düşerek yüzde 35 azaldı. Hizmet sektörü, akaryakıt harcamaları, giyim, mobilya harcamalarında sert düşüşler dikkat çekti. Özel harcamalardaki bu azalma, küçülmenin IMF tahmini olan yüzde 5'in çok üzerinde olacağına ilişkin önemli bir işaret.

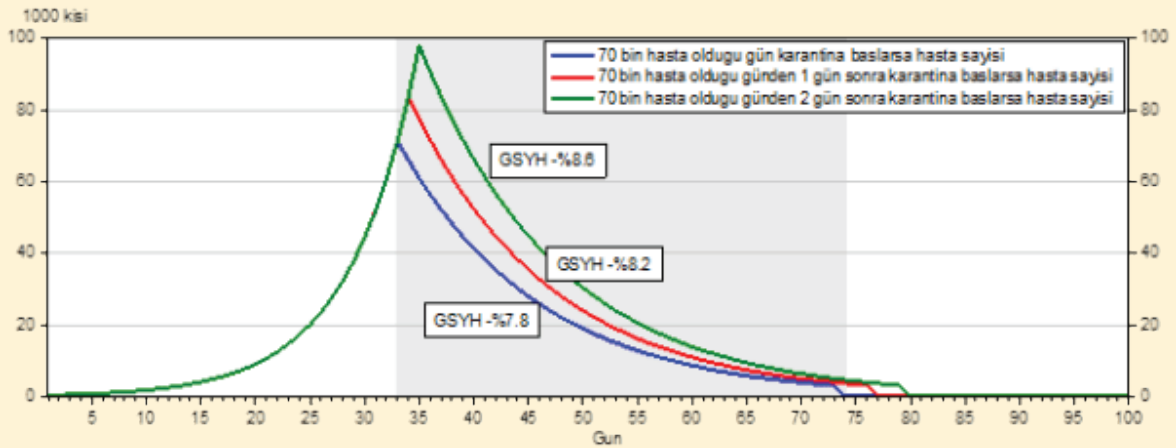
Ama daha dehşetlisi işsizlikteki hızlı ve ürkütücü tırmanış.

“Tam Karantina” yolu seçilmez ise %17 Küçülme

Koç Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Selva Demiralp, Yetkin Report'ta yayınladığı araştırmasında bir aylık karantina ilan edilmesini gerektiğini belirtti. Koç Üniversitesi'nden Cem Çakmaklı, Sevcan Yeşiltaş, Muhammed Ali Yıldırım ve University of Maryland'den Şebnem Kalemlili Özcan ile beraber yürüttükleri araştırmanın sonuçlarını paylaşan Demiralp, “Ekonomi üzerinde en az hasar, ülke çapında uygulanacak bir aylık tam karantina uygulaması ile mümkün” dedi. Bu şartta bile küçülmenin yüzde 8'e yakın olacağı, günlük her gecikmenin GSYH'de yüzde 0,4 düşüşe yol açacağı ve bunun yıllık yüzde 17 küçülmeyle sonuçlanabileceği belirtildi.

“Tam karantina geciktikçe ekonomik maliyeti artıyor” başlıklı yazısında “Tam karantina’ senaryosunda sadece en gerekli olan sektörlerin açık olduğunu varsayıyoruz. Karantinanın başarılı olması için Güney Kore benzeri bir uygulama ile hasta olanların sıkı bir şekilde takip edilmesi gerekiyor” çıkarımlarını yapan Demiralp'in araştırmasından bir bölüm şöyle,

Araştırmamızda, belirli varsayımlar altında elde ettiğimiz sonuçlar şöyle özetlenebilir; ekonomi üze-

rinde en az hasar, ülke çapında uygulanacak bir aylık tam karantina uygulaması ile mümkün. Tam karantina uygulaması geciktiği sürece salgını kontrol altına almak zorlaşıyor ve karantinada geçmesi gereken süre (ve dolayısıyla ekonomik maliyet) artıyor.

Alternatif karantina senaryolarının GSYH üzerindeki etkileri şöyle:

- İngiltere'nin krizin başında denediğine benzer şekilde, hiçbir şey yapılmadan virüsün doğal süreci ile yayılıp ömrünü tamamlaması durumunda GSYH yüzde 11 azalıyor. Ancak korona Covid-19 salgını nedeniyle ölüm sayısının en yüksek olduğu bu alternatif insani açıdan kabul edilebilir değil.
- Şu andaki uygulamaya benzer kısmi bir karantina uygulaması ile GSYH yüzde 17 azalıyor,
- Çin'deki uygulamaya benzer şekilde, tam karantina uygulaması bugün uygulamaya konduğu takdirde salgın 42 günde kontrol altına alınıyor ve GSYH yüzde 7,8 azalıyor
- Tam karantina uygulamasında bir günlük gecikme olduğunda salgın 44 günde kontrol altına alınabiliyor ve GSYH'deki daralma yüzde 8,2 oluyor

Demiralp ve arkadaşlarının çalışmasında, tam karantina uygulaması halinde küçülmenin yüzde 7,8'de kalabilmesi de birçok şarta bağlı. O şartlar çalışmada şöyle ifade edildi:

1- Modelimizde karantina döneminde gelir akışı duran şirketlerin hayatta kaldığını ve karantina biter bitmez tekrar üretime geçeceklerini varsayıyoruz. Bu varsayımın doğrulanabilmesi için karantina döneminde üretimini durduran ekonomik birimleri ayakta tutabilmek gerekiyor. Bunun için ise bu dönemde yaşanan gelir kaybının transferlerle ekonomiye geri aktarılması, bu şekilde şirketlerin borçlarını ödeyebilmesi, çalışanların işlerini kaybetmemeleri gerekiyor. Yani geç kalmadan uygulanacak tam karantina durumunda GSYH'nin yüzde 7,8'i kadar bir kaynak aktarımı ile ekonomik birimleri hayatta tutmak gerekiyor.

2- Modelde dış borç bulunmuyor. 2020 yılında ödenmesi gereken dış borcun GSYH'nin yüzde 23'ü olduğunu ve global kriz ortamında bu borcu serbest piyasada çevirebilmenin imkansız hale geldiğini düşünürsek, ekonomik destek paketinin TL ve döviz olarak iki boyutu olacağını söylemek mümkün. Krizi kontrol altına almak için gereken finansmanın iki koldan sağlanması uygun olacaktır:

* Gereken kaynağın bir kısmının iyi açıklanmış, hedefleri çok net belirlenmiş bir plan dahilinde para basarak sağlanması, diğer kısmının da uluslararası bir kuruluştan döviz cinsinden temin edilmesi gerekir.

* Uluslararası bir kuruluşun devreye girmesi, sırf dış finansman açısından değil, para basılmasını gerektirecek olan programa olan güvenin sağlanması ve enflasyonist risklerin en aza indirilmesi açısından da kritiktir."

Yazıda sözü edilen uluslararası bir kuruluştan da IMF'nin kastedildiği ve bu kuruluşun COVID-19 hasarı için kullanılmak üzere oluşturduğu para havuzundan Türkiye'nin de yararlanması gerektiği vurgulanıyor. AKP hükümeti ise bu kaynağı kullanmaya henüz niyetli görünmüyor.

İşsizlerin sayısı 10 milyona koşuyor

COVID-19 salgınının yavaşlatılması amacıyla dünyanın her yerinde benzer önlemler alınıyor. Bu önlemlerin başında “sosyal mesafe” geliyor. Sosyal mesafeyi sağlamak için insanların bir arada bulunduğu mekânlar kapatılıyor, ya tam ya yarı sokağa çıkma yasakları uygulanıyor. Sosyal mesafeye yönelik önlemlerin kaçınılmaz sonucu ise iş kaybı ve ekonomik küçülme olarak yansıyor.

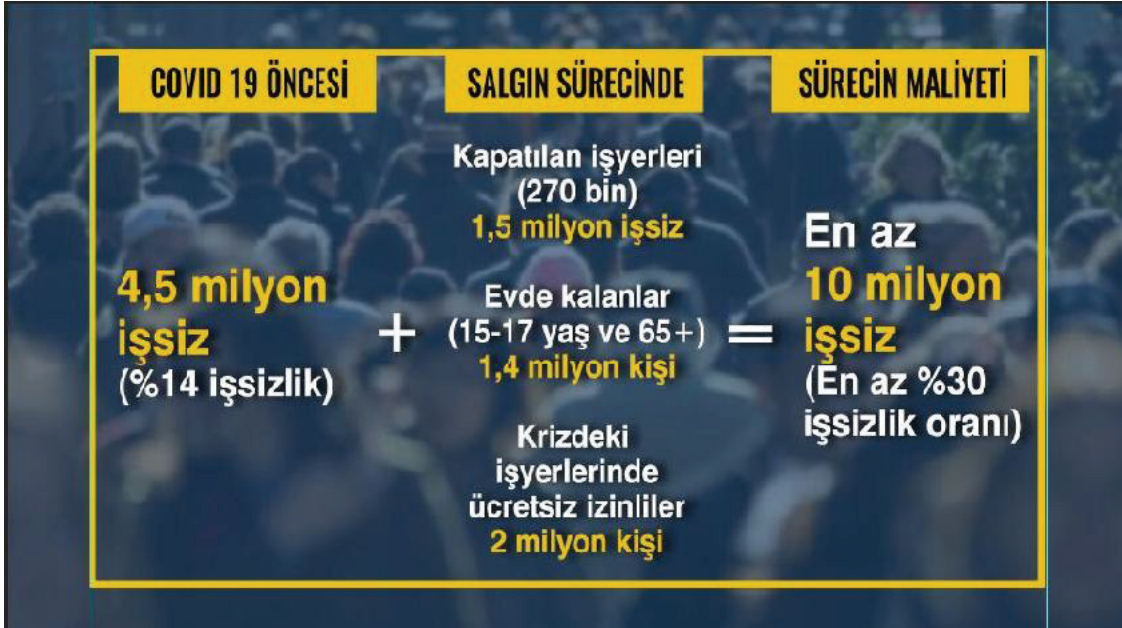
Türkiye’de de işyerlerinin kapatılması, belli yaş gruplarına konulan sokağa çıkma yasağı ve mal-hizmet üretimi düşüşü ile işsiz sayısının şimdiden 4,5 milyondan 10 milyon dolayına çıktığı, daha da artabileceği tahmin ediliyor. Bu ürkütücü tablo, işsiz kitlesinde yüzde 100-120 arası bir artış eğilimi demek. Daha da ürkütücü olan, bu milyonlarca işsiz mağdurun önemli bir kısmına değen hiçbir sosyal devlet elinin olmaması.

COVID-19, Türkiye’yi başışiklik sistemi çok zayıflamış bir halde yakaladı. 2018 ve 2019 yıllarında bir türbülans yaşayan ve işsizlik oranı yaklaşık 3 puan artışla yüzde 14’e, işsiz sayısı yaklaşık 1 milyon artışla 4,5 milyona ulaşan Türkiye, 2020 için yeniden büyüme ümitleri beslerken mart başında ilk COVID-19 vakası ile karşılaştı. Salgın, alınması

gereken önlemlerin gecikmesi ve başarılı olduğu söylenemeyecek bir yönetim sonucu, ihmallerle hızla yayıldı. Salgına karşı alınan önlemler, bir anda işgücü-istihdam piyasasını da sert bir biçimde vurdu.

Patlayan işsizliğin üç kaynağı var. Bunlardan birincisi, salgına önlem olarak, halkın yan yana gelip virüsü bulaştırmasının ortamı olabilecek mekânlar ve önlem olarak bu işyerleri kapatıldı. “Sosyal mesafe” önlemi olarak 65 yaş ve üstü ile 20 yaş altı nüfusun bir kısmına getirilen evden çıkma yasağı da bu grupta çalışanları işsiz bıraktı. Üçüncü işsizlik kaynağı ise COVID-19 ile birlikte yaşanan sert talep düşüşü karşısında mal ve hizmet üretiminin gerilemesi ile ilgili. On binlerce irili ufaklı işyerinin krize girmesi ve istihdam azaltmaları ya da ücretsiz izin uygulaması ile işsizler ordusuna birkaç milyon da buradan katıldı, katılacak.

Salgının Türkiye’de fark edildiği Mart ayında işsizliğin gerçek ve bilimsel tanımlara uygun boyutlarının açıklanması, 2020’nin Haziran-Temmuz aylarını bulacak. Çünkü Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verileri, üç ay geriden geliyor. Yine de sorunun hangi boyutlara vardığını tahmin etmenin bazı yolları var.

İşsizlikte patlamanın bileşenlerinden birinin İşçileri Bakanlığı'nca kapatılan mekânlar olduğundan söz etmiştik. Bakanlık ilk elde kahvehane, bar, kafe gibi yaklaşık 150 bin işyerinin kapatılmasına karar verdi.

Kapatılan işyerleri bunlarla kalmadı. Yeni genelgeler ile berber, kuaför ve lokantalar da eklendi. Bu eklenenlerin sayıları bildirilmemekle Ticaret Bakanlığı esnaf verilerinden 120 binin üstü bir sayıdan söz etmek mümkün. Böylece ilk gruptakiler ile birlikte yaklaşık 270 bin işyerinin geçici süre ile kapatıldığı söylenebilir. Bu işyerlerinde ortalama beş kişinin çalıştığı varsayılırsa iş sahipleri ile birlikte, geçici de olsa, işsiz kalan 1,5 milyonun üstünde bir kitleden söz edilebilir.

Ancak, sınırlamalar bunlarla kalmadı. Bakanlık başka bir genelge ile pazarcı esnafının bir kısmına da yasak getirdi.

İşsizlik bazı yaş gruplarına getirilen sokağa çıkma yasağı ile de arttı. 65 yaş ve üstüne getirilen sokağa çıkma yasağına sonradan, çalışmakta olan 18-20 yaş arasındaki gençler hariç 20 yaş altındakiler eklendi. Ancak 65 yaş üstü grubunda olup da hâlâ çalışmakta olan yaklaşık 850 bin kişi ve 15-17 yaş grubunda olup da işi olan 550 bin dolayında genç, bu önlemlerle çalışamaz oldular. Dolayısıyla bu önlemlerle de 1 milyon 400 bin kişi işsizler ordusuna katıldı. Böylece, kapatılan işyerlerinin 1,5 milyon dolayındaki işsizine, sokağa çıkmaları yasaklandığı için işinden olan 1,4 milyon kişi katıldı ve salgın döneminde bu iki kaynaktan ortaya 3 milyona yakın işsiz çıktı. Salgın öncesi 4,5 milyon olan işsiz sayısı bu önlemler sonucu 7,5 milyona yaklaştı.

Ama bitmedi. Bunlara, üçüncü bir grup olarak krizle birlikte daralan talebin karşısında mal ve hizmet arzı düşen işyerlerinden ortaya çıkan işsizler de eklendi. Bunların da sayıları henüz belli değil ve kanama sürüyor. Ancak bu tür işyerlerinden İşsizlik Sigortası Fonu'na kısa çalışma ödeneği isimli üç aylık bir maaşı almak için başvuran işyerlerinde ücretli sayısının 2 milyona yaklaştığı açıklandı.

Ancak, bu yolun faturasını azaltmak üzere AKP iktidarı bir başka önleme başvurdu. Çıkarılan bir yasa ile üç ay, gerekirse üç ay daha olmak üzere altı ay süreyle işten çıkarmaların yasaklanacağı öngörüldü. İşverene ise işçilerin iş sözleşmelerini feshetmeden üç ay, gerekirse altı ay süreyle ücretsiz izne çıkarma yolu açıldı.

Peki, ücretsiz izne çıkarılanlar ne ile geçinecekler? Yasa, bu durumdaki işçilere günde 39 TL, yani devlet tarafından ayda 1.177 TL'nin İşsizlik Sigortası Fonu'ndan ödenmesini öngördü. Ödenecek bu para, "kısa çalışma ödeneği" formatında ödenecek meblağın yarısı bile değil. Kısa çalışma ödeneği uygulanacak olursa şayet, 1.752 TL ile 4 bin 381 TL arasında ödenek alacak işçiye, bu taslak düzenleme ile sadece 1.177 TL ödenecek. Bu vahim bir durum ve işçileri tatmin edecek gibi görünmüyor.

Bu düzenlemeden çıkacak işsiz sayısının, kısa çalışma ödeneği için başvuranlarla birlikte en az 2 milyonu bulacağını söylemek mümkün. Böyle olursa eğer, COVID-19 salgını öncesinin 4,5 milyon işsiz ile, üç farklı kaynaktan gelenlerle işsiz sayısının 10 milyona dayandığını söylemek abartı sayılmaz. "İşgücü," yani işi olanlar ile işsizlerin toplamını ifade eden insan sayısı salgın öncesi gibi 32 milyonda kalırsa, işsizlik oranının yüzde 14'ten yüzde 30'lara çıktığını söylemek durumundayız.

Bu arada üstünde tahmin yürütülen bu kümelere, sayıları 3 milyon dolayında olan kentlerdeki kayıt dışı ücretli kesim dâhil değil ve onların bu krizde başlarına ne geldi, bilinmiyor.

Bu olağan dışı işsizlik artışı kaç ay sürer ve bu dev işsizler ordusuna daha ne kadar katılım olur, bilinmez, ama bu kitlenin çok az bir kısmına devletin sosyal eli değişiyor. İşsizlik Sigortası Fonu'ndan ödenenlerden işsiz 10 milyonun 2 milyonu yararlansa bile, açıktaki 8 milyon kişi için Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi denilen yapı, bir önlem geliştirmiş değil.

İçişleri Bakanlığınca Kapatılan İşyerleri

Salgın nedeniyle özellikle hizmetler sektöründe faaliyet gösteren binlerce işyeri geçici süreliğine kapatıldı. Bu konuda İçişleri Bakanlığı'nca yayımlanan ilk genelgede şöyle denildi:

“Bakanlığımız tarafından 81 İl Valiliğine gönderilen Koronavirüs Tedbirleri genelgesi kapsamında; 15-18 Mart tarihleri arasında ülke genelinde 149.382 iş yeri geçici süreliğine faaliyetlerine ara verdi.

Tablo 4. Faaliyetleri Durdurulan İşyerleri

2.716 bar,	643 kır bahçesi,
2.016 birahane,	13.726 kıraathane,
8.470 müzikli lokanta/cafe,	62 konser salonu,
3.841 çay bahçesi,	174 lunapark,
6.021 dernek lokali,	711 masaj salonu,
340 diskotek,	582 nargile kafe,
549 gazino,	908 nargile salonu,
133 gece kulübü,	3.740 düğün salonu,
109 gösteri merkezi,	282 pavyon,
1.338 hamam,	399 sauna,
1.233 her türlü kapalı çocuk oyun alanları (AVM ve lokantalar içerisindekiler dahil),	444 sinema,
4.092 oyun salonları (atari, playstation vb),	503 SPA,
8.073 internet cafe,	3.481 spor merkezi,
3.134 internet salonu,	419 taverna,
18.026 kafeterya,	95 tiyatro,
57.377 kahvehane,	583 yüzme havuzu,
470 kaplıca,	4.692 taziye evi

Bunu takiben yeni bir genelge ile berber, kuaför ve lokantalar kapatıldı. Bununla ilgili genelgede ise şöyle denildi:

“Bakanlığımız 81 İl Valiliğine Koronavirüs konulu ek bir genelge daha gönderdi. Genelge ile vatandaşların bir arada bulunmaları ve yapılan işlem sırasında birçok kez fiziksel temasın olması nedeniyle berber, kuaför, güzellik merkezlerinin faaliyetleri 21 Mart saat 18.00 itibariyle geçici süreliğine durdurulacak.

Bu eklenenlerin sayıları bildirilmemekle beraber, Ticaret Bakanlığı esnaf verilerinden 120 binin üstü bir sayıdan söz etmek mümkün. Böylece ilk gruptakiler ile

birlikte yaklaşık 270 bin işyerinin geçici süre ile kapatıldığı söylenebilir.

İleriki günlerde de semt pazarlarına da bir kısıtlama getirildi ve bazı pazar esnafına yasak getirilen genelgede şöyle denildi:

“Kamuoyunda sosyete pazarı olarak adlandırılanlar başta olmak üzere sergi ve tezgâhlarda giyim, oyuncak, süs eşyası, çanta vb zaruri olmayan ihtiyaç maddelerinin satışının yapıldığı tüm pazarların faaliyetleri 27 Mart saat 17.00 itibariyle geçici bir süreliğine durdurulacak.

Vatandaşların sebze, meyve, tahıl, bakliyat, temizlik malzemesi gibi temel gıda/temizlik maddelerinin karşılandığı pazarlarda giyim, oyuncak, vb. zaruri olmayan ihtiyaç maddelerinin satışına izin verilmeyecek.”

Sonuç

COVID-19 salgını ile baş edebilmek için uygulanan “eve kapanma” önlemleri tüm dünyada ve Türkiye’de birçok mal ve hizmete talebi hızla düşürünce ekonomide hem talep yönlü hem de arz yönlü önemli bir düşüş yaşanıyor. Bu kanamanın durdurulması, salgının kontrol altına alınma hızı ile bağlantılı. Birçok ülke yeri geldiğinde “Tam karantina” uygulayarak, salgının ömrünü kısaltmaya çalışıyor ama aralarında Türkiye’nin de olduğu birçok ülkede ise, özellikle iş yerleri açık tutularak karantinada kararlı bir çizgi izlenmediği için, salgının kontrol süresi uzuyor ve bu uzadıkça ekonominin eski normaline dönmesinin süresi de uzuyor. Bunun sonucunda, salgının yükseldiği Mart ve Nisan aylarında bütün öncü göstergelerde yüzde 30 ile yüzde 50’yi bulan sert daralmalar görüldü, havacılık, turizm, yeme-içme gibi birçok sektörde dehşetli daralmalar gözlemlendi. Bu daralmanın ömrü konusundaki kestirimler, ancak salgının ömrü ile ilgili olduğu için ve bu konuda henüz ipuçlarına ulaşamadığı için, gerçek ekonomik faturayı kestirmek de zorlaşıyor. IMF, Türkiye için yüzde 5 dolayında bir küçülme öngörse de bu çok

iyimser bir tahmin olarak görülüyor ve 2020’de yıllık küçülmenin yüzde 15-20’leri bulabileceği konuşuluyor.

GSYH’nin küçülmesi konusunda tahmin yapmak güç ama işsizlik verileri daha yakından izlenebiliyor. 2020 yılına yüzde 14 işsizlik oranı ve 4,5 milyon işsiz stoku ile giren Türkiye, salgın nedeniyle kapatılan işyerleri, sokağa çıkması yasaklanan yaş grupları ve daralan işyerlerinden ücretsiz izne çıkarılanlarla 10 milyonluk bir işsiz kitlesine ulaşmış görünüyor. Ancak endişe veren, bu kitlenin çok azına İşsizlik Sigortası ile dokunulabilmiş olması ve bunun da çok yetersiz olması.

Salgının bedelinin daha az olması için kararlı bir tam karantina uygulanması ve merkezi yönetimin ücret düşürmeksizin destek/ödeme yükümlülüğünü üstlenerek ücretli izinli olarak tüm çalışan nüfusun (zorunlu stratejik işyerleri ve üretim alanları dışında) korunması ve işsizlere nakit desteği verilmesi yoluyla toplumun tamamının tam karantinaya tabi tutulması gerekiyor. Bu yapılmadıkça, salgının ömrü uzayacak ve fatura tüm toplum için daha da ağırlaşacaktır.

TMMOB
Makina Mühendisleri Odası
Haber Bülteni

Nisan 2020
Sayı 262 Ekidir

MMO Adına Sahibi ve
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Yunus YENER

Sayfa Tasarımı
Münevver POLAT

Yönetim Yeri
Meşrutiyet Cad. No: 19/6. Kat
06650 Kızılay / Ankara
Tel: (0 312) 425 21 41 Faks: (0 312) 417 86 21
<http://www.mmo.org.tr>
e-posta: mmo@mmo.org.tr
basin@mmo.org.tr